

Вишневецька Марина Вікторівна,

Інститут мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка,
б-р І. Шамо, 18/2, м. Київ, 02152
mvvyshnevetska@gmail.com

ORCID iD: 0000-0001-5830-6406

ЕСТЕТИЧНІ ПОТРЕБИ У ФАХОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

У статті розглядається проблема розвитку естетичних потреб майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі фахової підготовки. Автор охарактеризовує такі поняття як культура, естетична культура, естетична діяльність, а також з'ясовує сутність поняття естетична потреба майбутнього вчителя музичного мистецтва. Обґрунтовано роль мистецтва та естетичної діяльності як основних чинників розвитку естетичних потреб, а виникаюча естетична потреба свідчить про мотивацію вчителя музичного мистецтва до створення своєї унікальності, розвитку естетичної свідомості, гармонізації внутрішнього і зовнішнього світу.

Ключові слова: естетичні потреби, естетична культура, майбутній вчитель музичного мистецтва, естетична діяльність, естетичне сприйняття.

Вишневецкая М.В.

**Эстетические потребности в профессиональной деятельности
будущего учителя музыкального искусства: теоретический аспект проблемы**

в статье рассматривается проблема развития эстетических потребностей будущего учителя музыки в процессе профессиональной подготовки. Автор характеризует такие понятия как культура, эстетическая культура, эстетическая деятельность, а также выясняет сущность понятия эстетическая потребность будущего учителя музыки. Обоснована роль искусства и эстетической деятельности как основные факторы развития эстетических потребностей, а возникающая эстетическая потребность свидетельствует о мотивации учителя музыки к созданию своей уникальности, развития эстетического сознания, гармонизации внутреннего и внешнего мира.

Ключевые слова: эстетические потребности, эстетическая культура, будущий учитель музыки, эстетическая деятельность, эстетическое восприятие.

Vyshnevetska M. V.

Aesthetic needs in professional activity of future teacher of music: theoretical aspect of the problem

The paper considers the issue of developing aesthetic needs of a future music teacher in the course of professional training. The author defines notions such as culture, aesthetic culture, aesthetic activity as well as explores the essence of the notion of an aesthetic need of a future music teacher. The paper substantiates the role of art and aesthetic activity as the main factor for aesthetic needs development. The study reveals that there is a reason for the interest to human needs since a large number of branches in material and spiritual culture of society depend on defining the nature of needs and trends in their development. The author emphasises that the functioning of all levels of human life requires needs that would meet human development both physically and emotionally, thus, there should be an aesthetic form of activity because it harmoniously combines both spiritual and functional aspects.

The paper substantiates the role of art as the main factor for development of aesthetic needs that can be met in various activities, but it is in art that they find the greatest expression. The author supports the idea that art is a special area of human existence and it combines knowledge and communication, intelligence, a sense of morality, and imagination of people. Involvement of a person in art is a necessary condition

for development of aesthetic consciousness since elevation of the spirit and actualization of an essential aesthetic force take place during the process of perception, experience and understanding of works of art. Art integrates a dialogue of a person with the world.

Considering the concept of an aesthetic need, the author defines it as an internal need to comprehend certain aesthetic values, development of certain skills, because an aesthetic need is based on aesthetic feelings that are embodied in aesthetic tastes and consist of individual selection of those aesthetic phenomena and objects that best suit views and interests of a person. The paper emphasises that an aesthetic need embodies richness and diversity of spirituality of a person who seeks to fulfill their potential in all fullness of life and if a person has a need for personal fulfillment, they will find the strength and ways to do that. It has been proved that an aesthetic need has semantic and aesthetic properties and has an artistic and perceptual nature, which provides an opportunity to obtain pleasure, enjoyment, joy, delight from beauty.

It has been established that the process of perception or direct creativity of art are characterized by a combination of a goal and means, where the means develop into the goal, and the goal is the process itself when spiritual, functional and aesthetic needs of the individual are met, i.e. a person reaches a certain level in their activity when they create products and forms of cultural activity that meet more and more of their needs.

The paper outlines that an emerging aesthetic need motivates a music teacher to create conditions and means for achieving satisfaction with their own creative activities, because an aesthetic need is a desire of a future music teacher to harmonize the internal and external world as well as development of aesthetic awareness of the world: to perceive and appreciate the beauty, to live and create according to the laws of beauty.

Key words: aesthetic needs, aesthetic culture, future music teacher, aesthetic activity, aesthetic perception.

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020

© Вишневецька М.В., 2020

Постановка проблеми.

Формування особистості людини триває все життя і на всіх освітніх рівнях, а особливо — у закладах вищої освіти, і саме цей щабель професійного та особистісного становлення відіграє ключову роль у цьому процесі. Наше завдання — підготувати не просто людину-спеціаліста, яка є конкурентоспроможним фахівцем, здатним до наукових пошуків та відкриттів, а й людину творчу, високоморальну, духовну, культурну особистість, спроможну нести у суспільство найвищі людські цінності. Центральною проблемою сучасної естетики є проблема естетичного, його природи і функції в житті особистості, яка і до цього часу залишається актуальною та дискусійною. Це зумовлено складністю та багатоаспектністю прояву естетичної діяльності людини в різних суспільних сферах. Для дослідження мистецтва як вищої форми естетичної діяльності необхідний компетентнісний підхід, а саме, вирішуючи проблеми естетичного, необхідно з'ясувати сутність природи естетичної потреби особистості, естетичної потреби особистості, естетичної потреби майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для дослідження теоретичного аспекту проблеми розвитку естетичної потреби майбутнього вчителя музичного мистецтва необхідно охарактеризувати пануючі складові особистості: культура, естетична культура, естетична діяльність,

а також з'ясувати сутність поняття естетична потреба майбутнього вчителя музичного мистецтва. Аналіз наукової літератури свідчить про вагомий інтерес науковців до означеного питання. У сучасній науковій теорії та практиці підґрунтям для здійснення комплексного дослідження проблеми формування естетичної культури особистості, зокрема її компонентів, є праці в галузях: філософії (Г. Васянович, А. Герасимчук, І. Зязюн, В. Кремень, П. Саух та ін.), психології (І. Бех, Л. Виготський, О. Завгородня, Г. Костюк, В. Моляко, В. Рибалка та ін.); гуманітарних дисциплін (Н. Бібік, М. Вашуленко, Н. Волошина, В. Жуковський, К. Климова, Ю. Ковбасенко, Л. Мірошніченко, О. Місечко, Д. Наливайко, О. Ніколаєнко В. Томашевський та ін.); естетичної освіти (В. Бутенко, О. Дем'янчук, Л. Левчук, О. Падалка та ін.); виховання художньо-естетичної культури студентської молоді (О. Олексюк, Г. Падалка, Л. Рапацька, О. Рудницька, Т. Суслова, О. Шевнюк, В. Ковальчук, Ж. Озолія, В. Радкевич, Г. Шевченко та ін.).

Теоретичним підґрунтям у вивченні музично-педагогічних, художньо-естетичних і мистецьких цінностей стали праці А. Козир, Л. Кондрацької, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Щолокової, дослідження культури життєтворчості особистості (Н. Богданова), естетичного потенціалу культури та мистецтва (О. Олексюк, Г. Шевченко, П. Шафер), потреб, естетичних потреб (М. Каган, Л. Коган, Д. Ліхачов, О. Леонт'єв, А. Маслоу, М. Овсянников, К. Платонов, С. Рашидова),

розвідки сучасних авторів Н. Барвіна, О. Рубан, Т. Пагута та ін.

Мета статті — розглянути проблему розвитку естетичних потреб майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі фахової підготовки.

Методологія дослідження ґрунтується на загальнотеоретичних та методологічних положеннях філософії, психології та педагогіки щодо формування естетичної культури. Для реалізації поставленої мети застосовувалися методи теоретичного та емпіричного дослідження (аналіз наукової літератури, синтез, систематизація, узагальнення).

Виклад основного матеріалу. У цьому складному питанні неможливо не приділити увагу поняттю культура, в працях сучасних авторів це поняття визнається різноаспектно. Наприклад, Г. Шевченко наголошує на тому, що «...культура особистості виховується культурою у всій її різнобарвності і обов'язково в культурному середовищі, людьми справжньої високої культури, самовихованням сприйняття культури як цінності, що вказує шлях до ідеалу...» [10; 11]. Але ми повинні розуміти, що зовнішньо естетичний вигляд індивіда, ідеальна поведінка у соціумі, культура спілкування й розмови на теми мистецтва не гарантують, що ми маємо справу «з образом людини-культури», на чому також наголошує Г. Шевченко у своїх працях.

З точки зору культури життєтворчості особистості, Н. Богданова [2, 104] визначає, що культура — це буттєва сфера людини, яка є необхідною умовою становлення особистості, фактором самоусвідомлення людиною себе як особистості, адже тільки у вигляді культурних форм людина може набувати особистісні цінності, ідеали, смаки, створювати власне «Я», що визначить життєві, творчі, поведінкові та професійні позиції.

Надзвичайно небезпечною для сучасної молоді є емоційна недорозвиненість, яка значно впливає на загальнокультурний рівень особистості, на художньо-естетичні смаки й ідеали. Однак для творчої діяльності цього замало, необхідно мати естетичне, творче ставлення до дійсності, креативний підхід до виконання професійних завдань. Отож, можна навести приклад: створення будь-якого витвору, потребує матеріалу, але і тут необхідна потреба у використанні, тобто потреба є головним стимулом до створення того чи іншого продукту. Тоді ж предмет мистецтва, дещо схоже, створює аудиторію людей, які розуміють мистецтво та насолоджуються красою, тому створення того чи іншого матеріалу (побутового, творчого тощо) орієнтує людину на задоволення власних потреб, які зростають та урізноманітнюються в процесі використання.

У результаті досліджень інтерес до людських потреб не випадковий, адже саме від визначення

природи потреб і тенденцій їх розвитку залежить велика кількість галузей матеріальної й духовної культури суспільства. Естетичні потреби у формуванні майбутнього вчителя музичного мистецтва посідають вагоме місце як у ієрархії естетичних потреб, так і у безпосередній фаховій підготовці. Проблеми естетичних потреб досліджували відомі філософи та психологи (А. Лосєв, А. Маслоу та ін.), які розглядали естетичну потребу як творчу діяльність, що надихає на розвиток інтересів, творчих дій, розширення кругозору, формування моральних, духовних та естетичних норм.

Орієнтовно, потреби можна розділити на три основних види: матеріальні (будинки, одяг тощо), духовні (в пізнанні оточуючого світу і його оцінці, в самопізнанні, спілкуванні з оточуючими), функціональні (потреба в процесі діяльності, необхідного для розвитку й підтримки організму). Будь-яка діяльність людини поєднує в собі два основних аспекти: змістовний або доцільний — кінцева мета заради якої ця діяльність здійснюється, і процесуальний — правила, прийоми діяльності, які є найбільш ефективними у досягненні цілі. Для функціонування всіх рівнів життєдіяльності людини необхідні потреби, які будуть забезпечувати розвиток людини як фізично, так і емоційно, тому має виникнути така форма діяльності, яка б гармонійно поєднувала в собі як духовні, так і функціональні аспекти, тому такою формою діяльності є *естетична діяльність*.

У всій сукупності видів мистецтва духовні й функціональні потреби знаходяться на всіх рівнях діяльності особистості, адже кожний вид мистецтва містить в собі перевагу тієї чи іншої сторони структури естетичної потреби. Задоволення естетичних потреб можливе в різноманітних сферах діяльності, але саме в мистецтві вони знаходять найбільше вираження.

Будь-який музичний твір сприймається як основа запасу життєвих, а конкретно, музичних вражень. Тобто формується музичний досвід, як специфічна надбудова над загальним життєвим досвідом, найсуттєвіше поєднання мови та образу, і слугує опорою для осягнення морального смислу твору через сприйняття музичного стилю тощо, а співпереживання є передумовою формування морально-естетичного досвіду. Музичний досвід значно впливає на цілісність сприйняття, яка включає емоційність, осмисленість, усвідомленість образу. При цьому емоційність сприйняття — найважливіша передумова в цьому процесі, тому що вона включає здатність до співпереживання. Переживання як єдино можлива основа спілкування з мистецькими творами пронизує всі ступені сприйняття, віддзеркалюючи різноманітну динаміку емоційних реакцій — від безпосередньо-чуттєвих проявів до вищих емоцій естетичної насолоди [4, 58–62].

У процесі естетичного переживання відбувається покращення стану особистості, оптимізація хімічних і фізіологічних процесів, що підвищує функціональні можливості людини. Також естетичні переживання можуть сприяти пом'якшенню психологічної напруги, а позитивні емоції витісняють негативні, що є не менш важливим, аніж біологічні потреби. Інформація, яку несе нам мистецтво, визначається образно-чуттєвим відображенням дійсності. Засвоєння чужого досвіду як свого особистого, оцінка оточуючого світу з точки зору інших людей — це лише мінімальна частина того, що дає нам мистецтво. О. Олексюк підкреслює, що «...мистецтво як особлива сфера людського буття поєднує пізнання й спілкування, інтелект, почуття моралі, уявлення людей. Залучення людини до мистецтва є необхідною умовою формування рефлексивних компонентів її свідомості, що проявляється в умінні абстрагуватися від реальності, оскільки у процесі сприйняття, переживання і розуміння художніх творів відбувається піднесення духу і відчуження від прози життя...» [5, 173-178].

Слід розрізнити та розуміти такі типи інформації як естетична та художня, хоча вони дуже пов'язані. Естетична проявляє красу, прекрасне в мистецтві, викликає почуття задоволеності, радості, натхнення і є властивою лише творам мистецтва, а от художня інформація проявляє своєрідні характеристики, такі як ідея твору, художні образи, художні засоби.

Важливість потенціалу мистецтва, на думку О. Олексюк [6], полягає в актуалізації його сутнісної естетичної сили в реальній культурній ситуації та в надбуттєвості через здатність інтегрувати діалог людини зі світом. Естетичний потенціал мистецтва втілює ідею краси у виразності форм та естетичної досконалості всієї структури художнього матеріалу.

Таким чином, естетична потреба на всіх її рівнях має семантико-естетичні властивості. В мистецтві зміст направлений на оптимальний вплив на ціннісні орієнтації і перцептивні характеристики особистості, адже специфічність сприйняття інформації, наголошує Г. Локарева [3], визначається психологічними інваріантами: предметністю, цілісністю, структурністю, константністю, категоріальністю, де перший аспект — перцепція, а форма — змістовна і поєднує семантичне та естетичне значення творів мистецтва. Тобто, безпосереднє художньо-естетичне сприйняття — прийом специфічної, властивої тільки творам мистецтва, інформації — другий аспект.

У науковій літературі аналізують поняття «художньо-естетична потреба». Так Н. Барвіна [1, 38-51] вбачає, що художньо-естетична потреба — цілеспрямована частина системи виховання, що дає можливість студентській молоді сприймати й оцінювати прекрасне, досконале в житті

та суспільстві, прагнення особистості до гармонізації зовнішнього і внутрішнього світу, а під впливом художньо-естетичних потреб в естетичній свідомості формуються уявлення про те, яким має бути цей світ.

Є різні підходи до тлумачення поняття «естетична потреба». Наприклад, Г. Локарева визначає естетичну потребу, як внутрішнє спонукання, що не тільки орієнтує особистість на сприйняття прекрасного, але й через художньо-перцептивний процес надає можливість отримувати задоволення, насолоду, радість, захват від прекрасного. Але ми розуміємо, що у кожній особистості рівень естетичної потреби відрізняється, адже в одного естетична потреба перебуває на рівні сприйняття, тобто обмежується сюжетом, конфліктом, а в іншого вона виходить на рівень ідейно-художнього змісту, і тоді сприйняття спрямовується на задум автора й способи його втілення, засоби художньої виразності [2].

На думку О. Рубана, «... в естетичній потребі втілюється багатство й різноманітність духовності людини, яка прагне в той же час реалізувати себе в усій повноті життєвих виявів...» [9, 57]. Адже людина має потребу в самореалізації, і саме тут міститься глибинний зміст естетичної потреби, як вияву людської сутнісної сили самобутнього суб'єкта діяльності. Тобто, якщо людина має потребу реалізувати себе, то у неї є життєві сили, які забезпечують ці потреби.

Канадський вчений П. Шафер [12, 132] у книзі «Епоха культури» зазначив, що найголовнішим завданням у житті є задоволення людських потреб, і саме за допомогою культури, яка являє собою суть розвитку особистості і пов'язана з потребами, інтересами, способами, дбайливим ставленням до навколишнього середовища, забезпечить життєдіяльний, ініціативний процес задоволення усіх культур.

Т. Пагута [7] визначає естетичні потреби як внутрішню необхідність в осягненні певних естетичних цінностей і розвитку певних умінь. Тобто естетичні потреби мають у своїй основі естетичні почуття, які взаємодіють з естетичними цінностями, емоціями людини, а естетичні потреби втілюються в естетичних смаках, що складаються з індивідуального підбору тих естетичних явищ і предметів, які найбільше відповідають її поглядам та ідеалам, породжують позитивні відчуття в процесі сприймання.

У цьому смислі процес сприймання або ж творчість мистецтва характеризується найбільш органічним та цілісним поєднанням цілі і засобів, де засоби переходять в цілі, а ціллю є сам процес, так як в ньому гармонічно задовольняються духовні та функціонально-естетичні потреби особистості. І саме звідси відбулось становлення та розвиток «людина — мистецтво», тобто людина у своїй діяльності досягає того рівня розвитку,

коли починає творити продукти і форми культурної діяльності, які все більше і більше задовольняють її потреби. Тому, естетична потреба — різновид духовної потреби, яка реалізується через споживання художньої та естетичної інформації твору.

Естетична потреба входить до структурних компонентів естетичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва, яка відноситься до всіх видів діяльності особистості. Саме естетична культура, як зазначає Н. Рашидова [8], визначає рівень творчого потенціалу, насиченість і цілеспрямованість емоційно-чуттєвого переживання і духовної насолоди від всіх видів життєдіяльності, визначаючи їх естетичну мотивацію, без якої неможливо правильно усвідомити та оцінити загальну перспективу свого розвитку.

Висновки. Отже, мистецтво, зокрема музичне, є вищою формою естетичної діяльності, яка розвиває особистість різнобічно, а саме: розвиток естетичного ставлення до дійсності, формування ціннісних орієнтацій, уособлення досвіду

ставлення до світу, що розширює досвід особистості, зокрема вчителя музичного мистецтва, та передає їй досвід людства.

Головним рушійним чинником естетичної діяльності є естетична потреба, яка мотивує особистість до створення своєї унікальності, відмінності від інших, що виявляється в самореалізації, самоствердженні та самовираженості, а естетичне сприймання унікального музичного змісту перетворює особистість на суб'єкта культури, виводить його за межі реальності, окреслені емоційно-чуттєвим рівнем пізнання навколишньої дійсності та історично обмеженим простором людства.

Виникаюча естетична потреба мотивує вчителя музичного мистецтва до створення умов та засобів задоволення власною творчою діяльністю. Естетична потреба — це прагнення майбутнього вчителя музичного мистецтва до гармонізації внутрішнього і зовнішнього світу, розвиток естетичної свідомості про навколишній світ: сприймати і оцінювати прекрасне, жити і творити за законами краси.

ДЖЕРЕЛА

1. Барвіна Н.О. Художньо-естетична потреба як духовна домінанта сучасної вищої освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 2016. Вип. 5. С. 38–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2016_5_7
2. Богданова Н. Культура життєтворчості особистості. Філософсько-світоглядний аналіз : [наукове видання]. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 302 с.
3. Локарева Г.В. Формування художньо-естетичного сприйняття як професійної якості в майбутнього художника-дизайнера. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія*, 2017. № 2. С. 175–180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduer_2017_2_30
4. Олексюк О.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: Навч. посіб. К.: Знання України, 2004. 264 с. ISBN 966-316-009-8.
5. Олексюк О.М. Педагогіка розуміння в духовному розвитку особистості засобами мистецтва. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць / За матеріалами VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Формування духовної безпеки особистості в умовах сьогодення: виклики і проблеми» (24 травня 2017 року, м. Київ). Ч.1 / Гол. редактор Г.П. Шевченко*, 2017. Вип. 3(78). Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля. 378 с.
6. Олексюк О.М. Розвиток духовного потенціалу особистості у постнекласичній мистецькій освіті: монографія. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2019. 268 с. ISBN 978-617-658-072-0
7. Пагута Т.І. Роль естетичного виховання в розвитку особистості молодшого школяра. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*, 2013. № 39 (4). с. 108–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_39%284%29__18
8. Рашидова Н.М. Роль естетичної культури у формуванні особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 2017, Вип. 2 (77). С. 232–238.
9. Рубан О.М. Становлення людського «Я»: естетичний вимір. *Versus*. № 1-2 (11-12), 2018. С. 52-59. DOI <https://doi.org/10.33842/23134562/2018/11/52/59>
10. Шевченко Г.П. Виховання — процес людинотворчості, культуротворчості, духотворчості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 2015. Вип. 3. С. 288–299. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2015_3_28.
11. Шевченко Г.П. Художньо-естетична вихованість як ознака культурної особистості. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика : зб. наук. праць*, 2018. Вип. 6 (87). С. 196–210.
12. Schafer D.P. *The Age of Culture. A New Road Book*. Published by Rock's Mills Press, 2014.

REFERENCES

1. Barvina, N. O. (2016). Khudozhnio-estetychna potreba yak dukhovna dominanta suchasnoi vyshchoi osvity [Art and Aesthetic Needs as Spiritual Dominant of Modern Higher Education]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, 5, 38–52 (in Ukrainian).
http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2016_5_7
2. Bohdanova, N. (2011). Kultura zhyttietvorchosti osobystosti. Filosofsko-svitohliadnyi analiz [Culture of Creative Life of Personality. Philosophical and Ideological Analysis]. Academic publication, Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University (in Ukrainian).
3. Lokarieva, H. V. (2017). Formuvannia khudozhnio-estetychnoho spryiniattia yak profesiinoi yakosti v maibutnoho khudozhnyka-dyzainera [Development of Artistic and Aesthetic Perception as Professional Skill of Future Artist-Designer]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobel'ia. Seriiia : Pedahohika i psykhologhiia*, 2, 175–180 (in Ukrainian).
http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduep_2017_2_30
4. Oleksiuk, O. M. (2004). Pedahohika dukhovnoho potentsialu osobystosti: sfera muzychnoho mystetstva [Pedagogy of Spiritual Potential of Personality: sphere of musical art]. Textbook, Kyiv: Znannia Ukrainy (in Ukrainian).
5. Oleksiuk, O. M. (2017). Pedahohika rozuminnia v dukhovnomu rozvytku osobystosti zasobamy mystetstva [Pedagogy of Understanding in Spiritual Development of Personality by Means of Art]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka: zbirnyk naukovykh prats, za materialamy VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Formuvannia dukhovnoi bezpeky osobystosti v umovakh siohodennia: vyklyky i problemy»* (May 24, 2017), Kyiv, 3 (78), Sievierodonetsk: Publishing House of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (in Ukrainian).
6. Oleksiuk, O. M. (2019). Rozvytok dukhovnoho potentsialu osobystosti u postneklasychnii mystetskii osviti [Development of Individual Spirituality in Post-Nonclassical Arts Education]. Monografia, Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University (in Ukrainian).
7. Pahuta, T. I. (2013). Rol estetychnoho vykhovannia v rozvytku osobystosti molodshoho shkoliara [Role of Aesthetic Education in Development Junior Schoolchild Personality]. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Pedahohika i psykhologhiia*, 39 (4), 108–115 (in Ukrainian).
http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_39%284%29__18
8. Rasydova, N. M. (2017). Rol estetychnoi kultury u formuvanni osobystosti [Role of Aesthetic Culture in Personality Formation]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, 2 (77), 232–238 (in Ukrainian).
9. Ruban, O. M. (2018). Stanovlennia liudskoho “Ya”: estetychnyi vymir [Formation of the Human “I”: an aesthetic dimension]. *Versus*, 1–2 (11–12), 52–59 (in Ukrainian).
<https://doi.org/10.33842/23134562/2018/11/52/59>
10. Shevchenko, H. P. (2015). Vykhovannia — protses liudynotvorchosti, kulturo-tvorchosti, dukhotvorchosti [Education as Process of Human Creativity, Cultural Creativity, Spiritual Creativity]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, 3, 288–299 (in Ukrainian).
http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2015_3_28
11. Shevchenko, H. P. (2018). Khudozhno-estetychna vykhovanist yak oznaka kulturnoi osobystosti [Artistic and Aesthetic Breeding as a Characteristic of Cultural Personality]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, 6 (87), 196–210 (in Ukrainian).
12. Schafer, D. P. (2014). *The Age of Culture. A New Road Book*, Published by Rock's Mills Press (in English).

Стаття надійшла до редакції 01.11.2020.

Прийнято до друку 03.12.2020.